

ALENA PROKOPOVÁ / 20. 1. 2017

Helena Třeštíková: Snažím se být jen pozorovatelem

Režisérka nového časosběrného dokumentu *Strnadovi* byla ještě plná dojmů ze své nedávné návštěvy Kuby. V prosinci v Havaně na Mezinárodním festivalu nových latinskoamerických filmů představila dva svoje starší snímky – *Mallory* a *Marcelu*. Zaujala ji však i reakce kubánských diváků na dokument *Katka*. Náš rozhovor občas přerušují telefony, které se týkají nadcházející premiéry – a protože *Strnadovi* jsou součástí širšího časosběrného celku *Manželských etud*, pohybujeme se v různých časových rovinách v rozpětí pětatřiceti let.

Jak jste se dostala na filmový festival do Havany?

Zvali mne tam už předloni, ale neměla jsem čas přijet. O rok později však pozvání opakovali a já jsem byla na Kubu hodně natěšená. Zajímá mne, co v takových vzdálených destinacích diváci řeknou mým filmům. Vždycky se ptám, jestli pro ně bylo všechno srozumitelné. Před rokem jsem totiž byla v Ekvádoru a po projekci *Marcely* jsem se dozvěděla, že publikum nerozumí fenoménu country. Takže jsem se snažila vysvětlit, co country znamená pro nás Středoevropany. Ale na Kubě žádné podobné problémy nebyly.

Jak na vás tamní publikum působilo?

Obvykle bývá po projekci chvíli ticho, ale tady se diváci ptali hned, byli nesmírně vstřícní, aktivní. Potěšilo mne a povzbudilo, když říkali, že filmy *Mallory* i *Marcela* dobře chápou, protože přece jde o univerzální témata. V městě Cárdenas, které je nedaleko Havany, jsem pak v sociálním centru promítala *Katku*. Film je zaujal, i když tvrdé drogy tam prakticky neexistují, protože nejsou dostupné. Znají ovšem závislosti, hlavně na alkoholu. Nejvíc diváky zaujala otevřenost, s jakou se *Katka* do kamery svěří se svými problémy.

Proč si Kubánci vybrali tři filmy o ženách?

To nevím, ale na masterclass, kterou jsem na festivalu vedla na téma časosběrné metody, jsem použila i ukázkou z *Reného*. A řekli mi, že příští rok musím přijet právě s tímhle filmem. Pokud to půjde, udělám to, protože Kuba mi poskytla dokumentaristicky velmi silný zážitek. Nic jsem netočila, nemám ani foťák, ale tam člověka napadá plno témat, třeba – (*zazvoní mobil. Helena Třeštíková vyřídí hovor*). Promiňte, to bylo důležité... Volal Jan Malíř, který se podílel jako kameraman na prvních *Manželských etudách*. Chci ho při premiéře dostat na pódium, protože tam patří.

Vyprávějte.

Když jsem začínala svoje první časosběrné natáčení, neměla jsem žádné zkušenosti. Honza Malíř mi těch prvních šest let pomáhal všechno zvládnout. Byl totiž prvním z „poslouchacích kameramanů“, které jsem poznala: naslouchá tomu, co lidé před kamerou říkají, a podle toho reaguje.

Točil celé první *Manželské etudy*?

Ano, s drobnými výjimkami, kdy za něj zaskočil jeho asistent Vlastimil Hamerník. Ten potom pracoval jako kameraman na druhé etapě projektu – *Manželských etudách* po dvaceti letech. Na ty už Honza Malíř neměl čas, protože začal pracovat na hraných filmech. První *Manželské etudy* jsme točili na šestnáctku. Měli jsme k dispozici jen omezené množství materiálu – a navíc byla tehdy šestnáctka málo citlivá, takže součástí štábu museli být i osvětlovači. K našim protagonistům domů tak přišlo třeba deset lidí. Nikdo se nezul, poručili jsme jim vypnout ledničku, protože nás rušila. A pořád jsme hlídali, jestli od reflektorů nechytají záclony... Načež jsme řekli: „Chovejte se přirozeně, dělejte, že tady nejsme.“

Hlavní kontaktní osoba jste ale vždycky byla vy, ne?

Ano, ale na začátku jsem také působila jako vetřelec, jako někdo, kdo právě spadl z Marsu. Po těch pětatřiceti letech máme samozřejmě úplně jiné vztahy.

Jak byste je popsala?

Kvalitativně jde samozřejmě o úplně jiné vazby, než jaké vznikají při natáčení jednorázových dokumentů. Ani tam to ovšem nejde bez kontaktu, i když není tak intenzivní. Podstatou dokumentu vždycky je navázat dobrý vztah s člověkem, se kterým točíte. U časoběrných filmů se ovšem musím snažit, aby se ti lidé se mnou znovu chtěli setkat.

Co se stane, když odmítají točit dál?

Nemohu je k ničemu nutit. Musím se chovat seriózně, nesmím je znechutit.

Foto: Česká televize

Vypadá to, že vstupujete do dveří vždycky v pozitivní náladě, přicházíte s úsměvem...

Snažím se o to. Nemělo by přece smysl, kdybych přišla otrávená a řekla: „No, já jsem teda v pěkný depresi. A vy vypadáte taky pěkně blbě.“

Takže jste pro ně jakoby v konstantní, poklidné náladě? Jste zvědavá, nasloucháte?

Ano, jsem všemu otevřená, ale neradím, nementoruji. Neříkám: „Takhle to dělat nemůžeš.“ Případné depky si pak odžiju až po návratu domů. Snažím se být jen pozorovatelem... Často se mne ptají, jestli těm lidem pomáhám. A já odpovídám: Ten film není o mně. Jestli někomu pomáhám, tak o tom netočím film, ani o tom pokud

možno nemluví.

Máte někdy pocit, že těm lidem pomáháte už tím, že o nich děláte film?

Někdy mi říkají, že to pro ně funguje jako jistá forma psychoterapie. Když jste nucená čas od času o sobě přemýšlet a mluvit, tak to s vámi něco dělá. A pak vidíte sama sebe ve filmu... Ukazujeme ovšem našim protagonistům nahrubo střížený tvar a necháváme ho autorizovat. Při prvních i druhých *Manželských etudách* jsme s tím neměli žádné problémy. Přitom se všechno mění, uplynuly desítky let... Letos dokončíme už třetí etapu natáčení.

Jde o šest párů, ale jen o jednom z nich, o Strnadových, jste navíc udělala celovečerní film. Jak na něj Ivana a Václav reagovali?

Měla jsem z toho trochu obavy, navíc se přišla podívat i Vaškova maminka. Bylo to intenzivní, ale nakonec to schválili.

Jako nejdramatičtější v příběhu Strnadových jsem vnímala – i za vás – situaci, kdy konflikt mezi partnery způsobil, že se natáčení na rok a půl zastavilo. Vypadalo to, že je s filmem konec.

Ta krize byla hrozná. Navštívili jsme Strnadovi na konci září 2012 a ukázali nám svatební oznámení: jejich dcera se měla za deset dní vdávat. Chtěli jsme to natočit, protože už první film začal svatbou. Pět dní poté mi volala Ivana a oznámila mi, že svatba nebude, že došlo ke strašnému konfliktu, Vašek se ji pokusil zabít a ona ho vykázala z domova. A že to je definitivní konec natáčení. Chvíli jsem se z toho vzpamatovávala a po týdnu jsem zavolala Vaškovi. Ten byl velmi ochotný, takže jsem s ním natočila další materiál. Dala jsem tomu čas. Když jsem se asi po roce a půl Strnadovým ozvala, byli zase spolu. Ty věci už měli zpracované a Ivana byla ochotná do toho znovu jít.

Ve filmu o té krizi pořád odmítá mluvit, ale přicházíte do zahrady jejich domu, kde paní Strnadová pečuje o vnuka...

Ano, život šel dál. Svým způsobem je to krásné. Aby tu krizi ustáli, potřebovali k tomu velkou vnitřní sílu. To by asi dokázala málokterá jiná rodina.

Lidé fixují pozornost na to, že Strnadovi mají pět dětí. Ale během té krize jim právě tohle pomohlo. Z rodičovského konfliktu byly mladší děti tak otřesené, že to manžele donutilo situaci přehodnotit. Prostě to dětem nemohli udělat, nemohli se rozejít.

Kdyby neměli děti, možná by se rozešli... I když Vašek pořád opakuje, že Ivana je pro něj osudová žena a nikdy by nechtěl být s nikým jiným. A také tvrdí, že druhou osudovou ženou jeho života jsem já.

Je rozdíl mezi tím, jak vás vnímá on a jak vás vnímá Ivana?

Ano, on je hodně otevřený, všechno mi chce říct.

Působí to na mne tak, jako by u nich ty role byly trochu přehozené. Ivana je uzavřenější, Václav je hodně emotivní, dokonce pláče.

Několikrát mi řekl, že ten film je pro něj jednou z nejdůležitějších věcí v životě... To víte, při natáčení se pohybuje na tenkém ledě. Sleduji existující, živé lidi. Teď jsem si kvůli hlasování o Českém lvu pouštěla i hrané snímky typu *Rodinného filmu* nebo *Nikdy nejsme sami*. Jde o rodinná dramata ze současnosti, jsou v nich zajímavé konflikty, ale jde o vymyšlené postavy, příběh je fiktivní. My se dotýkáme podobných problémů, ale všechno je reálné. Příběhy, které vidím kolem sebe, jsou skutečné, a považuji je za mnohem dramatičtější. Nic proti hranému filmu, ale... to je ta moje posedlost dokumentem.

Scenáristé nesmějí vymýšlet krkolomné zápletky. V hraném filmu by se asi Strnadovi k sobě nemohli vrátit.

Jasně, diváci by protestovali: „To by se nikdy nemohlo stát, to není věrohodné!“. Ale život to tak napsat může.

Scénu, kdy se vám Václav Strnad velmi emotivně svěřuje, jste odlehčila záběry na chlapce, který si vedle na zemi hraje s vláčkem.

Tak to prostě bylo, Vašek hlídal toho malého kluka, který si zrovna stavěl železnici. Pořád mu to nešlo, ale pak se mu to povedlo. Říkala jsem si, že ten vlak se musí rozjet za každou cenu!

Ta scéna vyzní dobře i díky tomu, že ve svých filmech teď kladete velký důraz na střih, jehož prostřednictvím poskytujete různé vizuální komentáře k tomu, co říkají protagonisté...

Společnost Negativ mi dnes poskytuje mnohem lepší podmínky oproti těm, jaké jsem měla v České televizi u druhých *Manželských etud*. Na střih jsme měli jen deset dní, kdežto dnes dostanu klidně čtyřicet. Něco uděláme a můžeme si dát pauzu, takže od práce získáme odstup – a ten je pro mne nesmírně důležitý. V televizní fabrice jsme nic takového neměli. Dodnes se s těmi filmy prezentuji, ale už tehdy jsem věděla, že by to šlo udělat líp, kdybych měla víc času.

Není i tohle důvod, že pokračujete v natáčení? A že třeba u Strnadových se k tomu materiálu vracíte a pojmete ho jinak?

Možná ano. Pětatřicet let života Strnadových jsme shrnuli do hodiny a půl, jde ovšem o filmový tvar. První a druhá etapa *Manželských etud* však zůstanou v původní podobě, nic v nich měnit nebudu. Jen jsem prosadila barevné korekce v *Manželských etudách po dvaceti letech*. Barvy totiž byly hodně poplatné technologii, kterou jsme tehdy měli k dispozici. V letech 1999–2005 sice takhle filmy vypadaly, ale já jsem na technické nuance dost citlivá. Lehce tlumená barevnost je mi příjemnější.

Jak budou filmy pro třetí etapu dlouhé?

O tom se ještě povede debata. Byla bych ráda, aby neměly jednotnou stopáž, protože jednotlivé příběhy jsou různě nosné. Na jaře ještě budeme natáčet a do konce července musíme dát materiál ve střížně dohromady. Pokud jde o Strnadovi, natočíme teď i premiéru „jejich“ filmu.

Vznikne z nějakého dalšího příběhu *Manželských etud* celovečerní film?

To netuším. Navíc nevím, jestli by to diváky v kinech zaujalo.

Jak vnímáte rozdíl mezi Strnadovými a rodinou Kettnerových, o kterých vypráví jiný váš celovečerní dokument pro kina – *Soukromý vesmír*?

Kettnerovi do *Manželských etud* nepatří. Jsou to moji přátelé a charakter filmu byl daný deníkem, který si – jak jsem věděla – vedli. Deník dal filmu formu. U Strnadů

vytvářím deník svými příchody. Jejich vnitřní svět se odráží v jejich podnikatelských aktivitách – ve Vaškových projektech, v tom, že Ivana pořád něco vytváří, ať se děje cokoli... Můžu se vás zeptat, co jste ve *Strnadových* postrádala? Co byste očekávala od filmu o pětatřicetiletém manželství v Čechách? Co byste mi vytkla?

Je to přece váš film, já do toho nemám co mluvit! Nejsem ten typ filmového kritika, co si dodatečně hraje na dramaturga.

Zkuste to posoudit jako divák, který něco očekával, ale třeba to nedostal.

Možná by mne zajímaly víc ty reakce dětí Strnadových. Ale asi nebylo etické ptát se menších dětí třeba na to, co s nimi dělá rozchod jejich rodičů. Mimochodem, budete pokračovat s natáčením *Manželských etud*?

Poradili jsme se s producenty v Negativu, a budeme. Nějaká pauza vznikne, protože musíme získat na další natáčení peníze. Ale kdyby se něco dělo, tak samozřejmě točíme i bez nich! Digitální natáčení je naštěstí levné. S těmi časy, kdy jsme pracovali s šestnáctkou, se to nedá srovnat. Materiál tekł, a přitom jsme věděli, že lidé se uvolní až tak po dvou hodinách povídání.

Foto: Dora Kubíčková (Filmový přehled)

Jsou pro vás nové technologie osvobozující?

Ano, i když vím, že ta technická kvalita je úplně jiná. Pro můj způsob natáčení je digitální natáčení ideální, mohu zaznamenat všechno, co chci. V téhle souvislosti je zajímavé ještě tohle: Když jsem začínala, tak bylo téma dané. Týkalo se mladých manželství a rozvodovosti. Už tehdy jsem si říkala, že bychom neměli zachytit jen rozhovory s protagonisty, ale i tu dobu. Když se na ty filmy dneska dívám, tak lituji, co všechno se mi nepovedlo zachytit.

Máte na mysli takové věci, jako je ta čtyřhodinová fronta na vánoční stromky ve *Strnadových*?

Ano. Jsou to takové symboly tehdejší doby.

Všimla jsem si, že jste ve *Strnadových* na takové dobové detaily při střihu kladli důraz. Třeba ta scéna, kdy vás Václav Strnad provádí po bytě a zazní znělka *Kolotoče*.

Dnes jsou hudební práva drahá, takže jsme za tenhle detail museli hodně zaplatit.

...nebo ta scéna, jak si Strnadovi dávají na Staroměstském náměstí párek v rohlíku a telefonují Vaškově mamince, že udělali státnice.

V roce 1983 tady v Praze byla nějaká šílená komunistická akce, mírový kongres, a my jsme natočili, jak Ivana a Václav procházejí kolem takových obrovských propagandistických plakátů. Ale o ten materiál jsme přišli, utopili nám ho v laboratořích. To byly další stinné stránky natáčení na film.

...nebo to, jak Ivana prodává svoje obrázky v tržnici.

Dnes si myslím, že jsme tehdy měli také vyrazit do ulic, zachytit Prahu osmdesátých let. To se nám naopak povedlo v *Marcele*. Když dělá pošťačku, tak jde po Staroměstském náměstí plném lešení. Tehdy jsme nevníkali, že to není normální, nevěděli jsme, že Praha jednou bude vypadat jinak. Natočili jsme telefonování z budky, což je dobře. Ale nevěděli jsme, nemohli jsme vědět, že jednou budou existovat mobily.

Točíte dnes tyhle detaily vědomě?

Snažím se, ale nemohu své protagonisty manipulovat proti jejich vůli. Loni na podzim jsem třeba několika lidem z *Manželských etud* psala, jestli nepůjdou na nějaké oslavy

17. listopadu. Nikdo z nich nikam nešel – a s tím nemůžete nic udělat. Nemůžete jim to vyčítat. Ale některé věci se časem přece jen posunují. Věděla jsem, že „hvězdář“ jezdí pravidelně na festival do Trutnova, ale dlouho nechtěl, abychom ho tam natáčeli. Nakonec se mi ale povedlo získat jeho svolení. U natáčení jsem sice nebyla, zachytil ho jen můj kameraman, ale i tak je to posun.

Máte ještě nějaký další podobný zážitek?

Jde o jednu z dalších dvojic, Mirku a Antonína. Jejím snem bylo kdysi mít hodně peněz a v druhém díle toužila po domě. Třetí etapa *Manželských etud* začíná tím, že Antonín zdědil pozemky v Řeporyjích. Na jednom z nich si manželé postavili dům – a Mirčin sen se do detailů splnil. Jejich syn Tomáš se ovšem dal na drogy a skončil ve vězení, a oni o tom nikdy moc nechtěli mluvit. Samotný Tomáš se mi vždycky vyhýbal, doslova prchal před kamerou. Na Kubu jsem však dostala zprávu, že svolil, abychom natočili jeho propuštění z vězení. Bylo to na Silvestra. Měla jsem z toho hrůzu, říkala jsem kolegům, že to asi bude jedno z nejtěžších natáčení mého života. Bylo to tak křehké, tak jemné... Kdybych měla odhadnout pravděpodobnost, že to natočíme, bylo by to tak pět procent. Ale v osm ráno se otevřela vrata věznice, Tomáš vyšel ven, a když jsem ho uvítala na svobodě, objali jsme se. Nechal se natočit, dovezli jsme ho k rodičům, do toho jejich úžasného domu... Říkal nám dost důležité věci: jak si váží pomoci rodičů, toho, že ho nehodili přes palubu. A říkal také, že to, jak jsme ho natočili, mu bude připomínat, aby už tyhle chyby v životě neopakoval.

Takže jste něco jako rodinný terapeut?

Jsem naprostý amatér. Ale vždycky si říkám, k čemu je to, co dělám. Jestli to má nějaký smysl, nějaký efekt. Pro mne je nejzásadnější, když se dozvím, že po zhlédnutí nějakého mého filmu někdo začal o sobě přemýšlet. A ještě doufám, že vytvářím nějakou zprávu o naší době pro naše potomky.

Myslíte, že budete natáčet i vnoučata protagonistů *Manželských etud*?

Jedno už přece natočené máme.